

Ландіна А. В.,

к.ю.н., відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
e-mail: anna-lavanda@ukr.net

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Кримінально-правова політика України у сфері встановлення кримінальної відповідальності спрямована, в першу чергу, на дотримання прав і свобод людини, рівною мірою як тієї, яка є потерпілою від кримінального правопорушення, так і тієї, яка є підозрюваною (обвинуваченою) у його вчиненні. Тобто, основною засадою даної правової політики є людиноцентричність, у відповідності до якої основною цінністю визнається людина, її права, свободи та законні інтереси.

Притягнення до кримінальної відповідальності за своєю сутністю полягає у застосуванні щодо особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, обмежувальних заходів майнового, особистого чи іншого характеру. А це означає, що такі обмеження в першу чергу стосуються обмежень (повністю чи частково) певних прав, свобод та інтересів людини. Ці обмеження, покликані фактично виразити, реалізувати осуд держави неправомірної поведінки особи, чітко визначені у кримінальному законодавстві і у санкціях норм, які містять склади конкретних кримінальних правопорушень.

У Кримінальному кодексі передбачена відповідальність суб'єкта злочину, наділеного певними особливими ознаками (спеціальний суб'єкт), щодо яких передбачене застосування і загальних, і спеціальних покарань, які так само передбачають застосування щодо винної особи ряду обмежень їх прав і свобод. Але, поряд з тим, дані обмеження повинні застосуватися з максимально можливим рівнем дотримання їх прав та свобод. Тому і важливо з'ясувати, чи не порушує застосування щодо спеціальних суб'єктів кримінальних правопорушень певних покарань та кримінально-правових заходів положень вітчизняних та міжнародних нормативно-правових актів, покликаних забезпечувати дотримання їх прав і свобод.

Забезпечити захист прав та інтересів людини, яка є обвинуваченою (підозрюваною) у вчиненні кримінального правопорушення покликані принципи кримінального права та принципи призначення покарання. Серед них можна назвати принцип верховенства права, принцип рівності громадян перед законом, принцип вини, принцип індивідуалізації покарання та принцип особистої відповідальності, принцип справедливості, принцип гуманізму. Саме спираючись на них суд має можливість призначити достатнє, відповідне вчиненому справедливе покарання.

Але, незважаючи на це, у процесі притягнення до кримінальної відповідальності нерідко відбувається порушення прав суб'єктів, у тому числі й спеціальних, кримінальних правопорушень. Так, зокрема, до прав, які

можуть бути порушені у судовому та досудовому кримінальному провадженні належать право на судовий захист (невиконання судових рішень, порушення вимог процесуального законодавства при складанні протоколів про затримання), право на особисту свободу та недоторканість (неправомірне затримання особи), порушення права на захист тощо. Зазначається, що процесуальні права порушуються шляхом безпідставного затягування процесу, порушення засад рівності учасників судового процесу та умисне (або недбале) порушення прав людини, незазначення у судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторони, порушення засад змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості тощо [1]. Такий стан речей вимагає вироблення більш ефективного механізму притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів, що вчинили правопорушення із чітким дотриманням їх прав.

Натомість, на відповідає дійсності думка щодо того, що застосування щодо осіб, що вчинили кримінальні правопорушення у стані обмеженої осудності (особами, що мають психічні аномалії), кримінально-правових заходів медичного характеру та примусового лікування порушує права таких осіб. Зокрема, часто виникають ускладнення при з'ясуванні можливості і необхідності застосування цих заходів, а також порядку і меж їх застосування [2]. Видається, що застосування примусових заходів медичного характеру та примусового лікування щодо осіб із психічними аномаліями з точки зору захисту суспільства у цілому, інших людей, а також і самої цієї особи є дієвим інструментом забезпечення громадської та особистої безпеки у суспільстві. А тому їх застосування є цілком виправданим і з позицій захисту прав і свобод людини, незважаючи на примусовість лікування осіб, хворих на психічні розлади, наркоманію, алкоголізм [3]. Крім того, застосування цих заходів цілком корелюється із положеннями міжнародних та національних нормативно-правових актів, які закріплюють права і свободи людини. Хоча не виключені і випадки певних порушень при застосуванні цих заходів (порушення процедури призначення примусового лікування, строків тримання у лікувальних закладах або застосування медичних заходів, права на оскарження чи подання клопотання тощо).

Враховуючи вказане, одним із першочергових завдань сучасної кримінально-правової політики України є якомога більш повне забезпечення людиноцентричності притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, що вимагає вироблення чітких рекомендацій щодо дотримання прав і свобод суб'єктів злочинів, у тому числі і спеціальних, при застосуванні щодо них заходів кримінально-правового характеру.

Список використаних джерел

1. Зейкан Я. Характерні порушення прав людини в суді. Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні.
<https://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/publ-zeykan.pdf>

2. Losych, S. V., & Rutvian, K. O. (2019). Skladnoshchi zastosuvannya prymusovykh zakhodiv medychnoho kharakteru do obmezhenykh osudnykh osib [Difficulties of Applying Compulsory Medical Measures to Limited Sane Persons]. *Forum Prava*, 55(2). 45–51. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2635561>. (ukr.)

3. Israelsson, M., Nordlöf, K. & Gerdner, A. European laws on compulsory commitment to care of persons suffering from substance use disorders or misuse problems– a comparative review from a human and civil rights perspective. *Subst Abuse Treat Prev Policy* 10, 34 (2015). <https://doi.org/10.1186/s13011-015-0029-y>